

Varhaiskasvatuksen kehittämisen
suuntaviivoja lähivuosille

Väliraportti varhaiskasvatuksen neuvottelukunnan työstä

KUVAILELEHTI

Julkaisija Sosiaali- ja terveysministeriö		Julkaisun päivämäärä 29.12.2006	
Tekijät (toimielimestä: toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri) Varhaiskasvatuksen neuvottelukunta Puheenjohtaja: Aino-Inkeri Hansson Varapuheenjohtaja: Tarja Kahiluoto Sihteerit: Kirsi Alila, Päivi Lindberg ja Tarja Varis-Gogulski		Julkaisun laji Selvitys	
		Toimeksiantaja Sosiaali- ja terveysministeriö	
		HARE-numero ja toimielimen asettamispäivä STM077:00/2004; 17.2.2005	
Julkaisun nimi Varhaiskasvatuksen kehittämisen suuntaviivoja lähivuosille. Väliraportti varhaiskasvatuksen neuvottelukunnan työstä			
Tiivistelmä Valtioneuvosto asetti helmikuussa 2005 varhaiskasvatuksen neuvottelukunnan toimikaudelle 18.2.2005 – 31.12.2007. Varhaiskasvatuksen neuvottelukunnassa on edustettuna hallinnon, tutkimuksen, koulutuksen, järjestöjen ja kuntien asiantuntemus. Neuvottelukunta toimii sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä. Neuvottelukunnan tavoitteena on tukea ja edistää varhaiskasvatuksen laaja-alaista kehittämistä tulevaisuuden tarpeita ennakoiden ja työstää visio varhaiskasvatuksen toteuttamisesta ja kehittämisestä. Varhaiskasvatuksen vision luominen edellyttää varhaiskasvatuksen kansallisen ja kansainvälisen nykytilan ja tulevan kehityksen arviointia. Neuvottelukunnalle asetettuina tehtävinä on edistää, vahvistaa ja yhteen sovittaa yhteistyötä eri hallinnonalojen, järjestöjen, tutkimus- ja koulutuslaitosten, kuntien ja muiden tahojen kesken ja seurata ja arvioida kansallista ja kansainvälistä kehitystä varhaiskasvatuksessa sekä tehdä ehdotuksia varhaiskasvatuksen pitkäjänteiseksi kehittämiseksi. Neuvottelukunnan tehtävänä on myös toimia varhaiskasvatuksen aseman vahvistajana yhteiskunnassa ja suorittaa sosiaali- ja terveysministeriön määräämät muut tehtävät neuvottelukunnan tavoitteiden mukaisesti. Raportissa kuvataan varhaiskasvatuksen neuvottelukunnan tähänastinen toiminta ajalla 18.2.2005 - 31.12.2006. Lisäksi raportissa esitetään neuvottelukunnan esiin nostamia varhaiskasvatuksen kehittämistarpeita ja toimenpide-ehdotuksia otettavaksi huomioon seuraavan hallitusohjelman valmistelussa sekä eri toimijatahojen varhaiskasvatusta koskevissa linjauksissa ja ohjausasiakirjoissa. Neuvottelukunnan väliraportoinnissa kuvatuissa lähivuosien kehittämisen suuntaviivoissa ja toimenpide-ehdotuksissa on otettu huomioon vuoden 2006 aikana toimineen kolmen neuvottelukunnan alaisena työskennelleen kehittämisjaoston tuottama tieto. Neuvottelukunnan jaostojen raportit ilmestyvät erillisinä julkaisuina.			
Asiasanat: Varhaiskasvatus, varhaiskasvatuksen neuvottelukunta, kehittäminen			
Muut tiedot www.stm.fi			
Sarjan nimi ja numero Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2007:13		ISSN 1236-2115	ISBN 978-952-00-2281-5 (nid.) 978-952-00-2282-2 (PDF)
Kokonaissivumäärä 28	Kieli Suomi	Hinta 10,80 €	Luottamuksellisuus Julkinen
Jakaja Yliopistopaino Kustannus PL 4 (Vuorikatu 3 A) 00014 HELSINGIN YLIOPISTO Puhelin (09) 7010 2363 books@yliopistopaino.fi www.yliopistopaino.fi/kirjamyynti		Kustantaja Sosiaali- ja terveysministeriö	

PRESENTATIONSBLAD

Utgivare Social- och hälsovårdsministeriet		Utgivningsdatum 29.12.2006	
Författare (Uppgifter om organet: namn, ordförande, sekreterare) Delegationen för småbarnsfostran Ordförande: Aino-Inkeri Hansson Vice-ordförande: Tarja Kahiluoto Sekreterare: Kirsi Alila, Päivi Lindberg och Tarja Varis-Gogulski		Typ av publikation Rapport	
		Uppdragsgivare Social- och hälsovårdsministeriet	
		Projektnummer och datum för tillsättandet av organet SHM077:00/2004; 17.2.2005	
Publikations titel Riktlinjer för utveckling av förskolepedagogiken under de närmaste åren. Mellanrapport om arbetet av delegationen för småbarnsfostran			
Referat Statsrådet tillsatte i februari 2005 delegationen för småbarnsfostran för mandatperioden 18.2.2005–31.12.2007. Delegationen för småbarnsfostran representerar sakkunskapen inom förvaltning, forskning, utbildning, organisationer och kommuner. Delegationen är anknuten till social- och hälsovårdsministeriet. Målet för delegationen är att stödja och främja omfattande utveckling av förskolepedagogiken genom att förutspå framtida behov och utarbeta en vision om genomförande och utveckling av förskolepedagogiken. Att skapa en vision om förskolepedagogik förutsätter en bedömning av den nuvarande nationella och internationella situationen och kommande utvecklingen för förskolepedagogiken. I delegationens uppgifter ingår att främja, förstärka och koordinera samarbete mellan olika förvaltningsområden, organisationer, forsknings- och utbildningsanstalter, kommuner och andra instanser samt följa och bedöma den nationella och internationella utvecklingen inom förskolepedagogiken. Delegationen ska vidare lägga fram förslag till en långsiktig utveckling av förskolepedagogiken. Dessutom har delegationen till uppgift att verka som en instans som stärker förskolepedagogikens ställning i samhället och utföra övriga av social- och hälsovårdsministeriet föreskrivna uppgifter i enlighet med delegationens mål. Rapporten beskriver verksamheten för delegationen för småbarnsfostran fram till i dag under tiden 18.2.2005–31.12.2006. Dessutom framhålls i rapporten utvecklingsbehov och konkreta förslag till åtgärder inom förskolepedagogiken som delegationen lyft fram för att dessa ska beaktas vid beredningen av nästa regeringsprogram samt i olika instansers riktlinjer och styrningsdokument avseende förskolepedagogik. I riktlinjerna och förslagen till åtgärder för de närmaste åren som delegationen beskrivit i mellanrapporten har den information beaktats som tre utvecklingssektioner under delegationen producerat under 2006. Rapporterna av delegationens sektioner utkommer som separata publikationer.			
Nyckelord Förskolepedagogik, delegationen för småbarnsfostran, utveckling			
Övriga uppgifter www.stm.fi/svenska			
Seriens namn och nummer Social- och hälsovårdsministeriets rapporter 2007:13		ISSN 1236-2115	ISBN 978-952-00-2281-5 (inh.) 978-952-00-2282-2 (PDF)
Sidoantal 28	Språk Finska	Pris 10,80 €	Sekretessgrad Offentlig
Försäljning Helsingfors Universitetsförlaget PB 4 (Berggatan 3 A) FI-00014 HELSINGFORS UNIVERSITET Tfn (09) 7010 2363 books@yliopistopaino.fi www.yliopistopaino.fi/kirjamyynti		Förlag Social- och hälsovårdsministeriet	

DOCUMENTATION PAGE

Publisher Ministry of Social Affairs and Health, Finland		Date 29 December 2006	
Authors Advisory Board on Early Childhood Education and Care Chairperson: Aino-Inkeri Hansson Vice-chairperson: Tarja Kahiluoto Secretaries: Kirsi Alila, Päivi Lindberg and Tarja Varis-Gogulski		Type of publication Report	
		Commissioned by Ministry of Social Affairs and Health	
		Date of appointing the organ 17 February 2005	
Title of publication Development trends for early childhood education and care in the near future. Intermediate report on the work of the Advisory Board on Early Childhood Education and Care			
Summary In February 2005, the Government established an Advisory Board on Early Childhood Education and Care with a term of office from 18 February 2005 to 31 December 2007. The expertise of administration, research, education, organisations, and municipalities is represented in the Advisory Board on Early Childhood Education and Care. The Advisory Board works under the Ministry of Social Affairs and Health. The goal of the Advisory Board is to support and promote broad-based development of early childhood education and care by anticipating future needs as well as to come up with a vision for the implementation and development of early childhood education and care. Creating a vision for early childhood education and care requires that the present and future national and international developments regarding early childhood education and care are assessed. The tasks of the Advisory Board are to promote, reinforce, and reconcile cooperation among different administrative fields, organisations, research and education institutes, municipalities, and other actors as well as to follow-up and assess national and international developments regarding early childhood education and care and to come up with proposals for long-term development of early childhood education and care. Another task of the Advisory Board is to reinforce the status of early childhood education and care in society and perform the other tasks the Ministry of Social Affairs and Health has assigned to it in accordance with the Advisory Board's goals. The report describes the activities of the Advisory Board on Early Childhood Education and Care so far during 18 February 2005 and 31 December 2006. The report also discusses the development needs and proposals for measures the Advisory Board has presented so that they are considered when the next Government Programme is being prepared as well as in various actors' policy definitions for and steering of early childhood education and care. The development trends and proposals for measures for the near future described in the Advisory Board's intermediate report take into account the data produced by a development section that in 2006 worked under three advisory boards. The sections of the Advisory Board will issue their reports as separate publications.			
Key words Early childhood education and care, Advisory Board on Early Childhood Education and Care, development			
Other information www.stm.fi/english			
Title and number of series Reports of the Ministry of Social Affairs and Health 2007:13		ISSN 1236-2115	ISBN 978-952-00-2281-5 (paperback) 978-952-00-2282-2 (PDF)
Number of pages 28	Language Finnish	Price 10.80 €	Publicity Public
Orders Helsinki University Press PO Box 4 (Vuorikatu 3 A) FI-00014 HELSINKI UNIVERSITY, FINLAND Tel. +358 9 7010 2363 books@yliopistopaino.fi www.yliopistopaino.fi/bookstore		Financier Ministry of Social Affairs and Health	

Sosiaali- ja terveysministeriölle

Valtioneuvosto asetti helmikuussa 2005 varhaiskasvatuksen neuvottelukunnan toimikaudelle 18.2.2005 – 31.12.2007. Neuvottelukunnasta säädetään valtioneuvoston asetuksella (524/2004). Varhaiskasvatuksen neuvottelukunnan jäsenet edustavat varhaiskasvatuksen ke-

hittämisen kannalta keskeisiä tahoja. Varhaiskasvatuksen neuvottelukunnassa on edustettuna asetuksen edellyttämällä tavalla hallinnon, tutkimuksen, koulutuksen, järjestöjen ja kuntien asiantuntemus. Neuvottelukunta toimii sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä.

Neuvottelukunnan puheenjohtajaksi nimettiin ylijohtaja Aino-Inkeri **Hansson** sosiaali- ja terveysministeriöstä ja varapuheenjohtajaksi ylitarkastaja Tarja **Kahiluoto** sosiaali- ja terveysministeriöstä. Neuvottelukunnan jäseniksi nimettiin neuvotteleva virkamies Kari **Imonen** sosiaali- ja terveysministeriöstä, ylilääkäri Eero **Lahtinen** sosiaali- ja terveysministeriöstä, opetusneuvos Jari **Rajanen** opetusministeriöstä, kehittämispäällikkö Anna-Leena **Välimäki** Stakesista, opetusneuvos Hely **Parkkinen** Opetushallituksesta, lääninsosiaalitarastaja Toivo **Haataja** Etelä-Suomen lääninhallituksesta, kirkkoneuvos Seppo **Häkkinen** Kirkkohallituksesta, erityisasiantuntija Anna-Maija **Haliseva-Lahtinen** Suomen Kuntaliitosta, professori Lea **Pulkkinen** Jyväskylän yliopistosta, professori Pentti **Hakkarainen** Oulun yliopistosta, lehtori Juha **Säkkinen** Diakonia-ammattikorkeakoulusta, apulaisrehtori Anne **Laine** Karkun kotitalous- ja sosiaalialan oppilaitoksesta, kehittämispäällikkö Anna-Maija **Puroila** Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksesta, puheenjohtaja Soile **Oleander** Lastentarhanopettajaliitto / Opetusalan Ammattijärjestö OAJ:stä (Akava), sopimustoimitsija Minna **Pirttijärvi** Julkisten ja hyvinvointialojen liitto JHL:stä (SAK), puheenjohtaja Ritva **Pesonen** Suomen Lastenhoitoalan liitto / Tehy ry:stä (STTK), suunnittelija Pirjo **Honkavaara** Lastensuojelun Keskusliitosta (YTY ry), päiväkodinjohtaja Seppo **Leinonen** Jyväskylän kaupungista ja dagvårdschef Nina **Fabricius** Helsingin kaupungista. Työryhmän sihteeriksi nimettiin erikoissuunnittelija Päivi **Lindberg** Stakesista, ylitarkastaja Merja **Kivistö** sosiaali- ja terveysministeriöstä ja osastosihteeriksi Tarja **Varis-Gogulski** sosiaali- ja terveysministeriöstä. Merja Kivistön tilalle sihteeriksi nimettiin 1.8.2006 alkaen ylitarkastaja Kirsi **Alila** sosiaali- ja terveysministeriöstä.

Neuvottelukunnan tavoitteena on tukea ja edistää varhaiskasvatuksen laaja-alaista kehittämistä tulevaisuuden tarpeita ennakoiden ja työstää visio varhaiskasvatuksen toteuttamisesta ja kehittämisestä. Varhaiskasvatuksen vision luominen edellyttää varhaiskasvatuksen kansallisen ja kansainvälisen nykytilan ja tulevan kehityksen arviointia.

Neuvottelukunnalle asetettuina tehtävinä on edistää, vahvistaa ja yhteen sovittaa yhteistyötä eri hallinnonalojen, järjestöjen, tutkimus- ja koulutuslaitosten, kuntien ja muiden tahojen kesken ja seurata ja arvioida kansallista ja kansainvälistä kehitystä varhaiskasvatuksessa sekä tehdä ehdotuksia varhaiskasvatuksen pitkäjänteiseksi kehittämiseksi. Neuvottelukunnan tehtävänä on myös toimia varhaiskasvatuksen aseman vahvistajana yhteiskunnassa ja suorittaa sosiaali- ja terveysministeriön määräämät muut tehtävät neuvottelukunnan tavoitteiden mukaisesti.

Varhaiskasvatuksen neuvottelukunnan väliraportoinnin tarkoituksena on esitellä neuvottelukunnan toiminta ajalla 18.2.2005 – 31.12.2006. Lisäksi raportissa esitetään neuvottelukunnan esiin nostamia varhaiskasvatuksen kehittämistarpeita ja toimenpide-ehdotuksia. Neuvottelukunnan väliraportoinnissa kuvatuissa kehittämissuuntaviivoissa ja toimenpide-ehdotuksissa on otettu huomioon vuoden 2006 aikana toimineen kolmen neuvottelukunnan alaisena työskennelleen kehittämisjaoston tuottama tieto. Neuvottelukunnan jaostojen raportit ilmestyvät erillisinä julkaisuina. Varhaiskasvatuksen neuvottelukunnan työ jatkuu vuoden 2007 loppuun.

Neuvottelukunta esittää, että sen tekemät ehdotukset varhaiskasvatuksen kehittämiseksi otetaan huomioon mahdollisimman laajalti, kuten seuraavan hallitusohjelman valmistelussa ja eri toimijatahojen varhaiskasvatusta koskevissa linjauksissa ja ohjausasiakirjoissa.

Helsingissä joulukuun 29 päivänä 2006

Aino-Inkeri Hansson

Tarja Kahiluoto

Kari Ilmonen

Eero Lahtinen

Jari Rajanen

Anna-Leena Välimäki

Hely Parkkinen

Toivo Haataja

Seppo Häkkinen

Anna-Maija Haliseva-Lahtinen

Lea Pulkkinen

Pentti Hakkarainen

Juha Säkkinen

Anne Laine

Anna-Maija Puroila

Soile Oleander

Minna Pirttijärvi

Ritva Pesonen

Pirjo Honkavaara

Seppo Leinonen

Nina Fabricius

Päivi Lindberg

Kirsi Alila

Tarja Varis-Gogulski

Sisällys

1	Johdanto.....	15
2	Varhaiskasvatuksen neuvottelukunnan toiminta.....	15
2.1	Neuvottelukunnan tavoite ja tehtävät	17
2.2	Työn painopistealueet	17
2.3	Toimintakertomus neuvottelukunnan tähänastisesta työstä.....	18
2.4	Jaostojen toiminta	19
3	Varhaiskasvatuksen kehittämistarpeita ja toimenpide-ehdotuksia	20
3.1	Kehitetään varhaiskasvatuspalvelujen monimuotoisuutta	20
3.2	Jatketaan päivähoiton lainsäädännön uudistamista.....	20
3.3	Parannetaan varhaiskasvatustutkimuksen koordinointia ja vahvistetaan varhaiskasvatuksen tutkimuksen resursointia.....	21
3.4	Panostetaan henkilöstön osaamiseen ja koulutuksen kehittämiseen	21
4	Neuvottelukunnan toiminta vuonna 2007	21

Liitteet:

Liite 1.	Neuvottelukunnan jäsenet ja henkilökohtaiset varajäsenet	22
Liite 2.	Neuvottelukunnan kuulemat asiantuntijat	24
Liite 3.	Neuvottelukunnan jaostojen jäsenet	25

1 Johdanto

Varhaiskasvatuksen neuvottelukunnan väliraportoinnin tarkoituksena on esitellä neuvottelukunnan toiminta ajalla 18.2.2005 – 31.12.2006. Raportoinnissa nostetaan esille neuvottelukunnan sekä sen jaostojen laatimia kehittämisen suuntaviivoja sekä konkreettisia toimenpide-ehdotuksia varhaiskasvatuksen kehittämiseksi. Neuvottelukunta esittää, että sen tekemät ehdotukset varhaiskasvatuksen kehittämiseksi otetaan huomioon mahdollisimman laajalti, kuten esimerkiksi hallitusohjelmaneuvotteluissa ja eri toimijatahojen varhaiskasvatusta koskevissa linjauksissa ja ohjausasiakirjoissa.

2 Varhaiskasvatuksen neuvottelukunnan toiminta

Varhaiskasvatuksen laaja-alaisessa ja pitkäjänteisessä kehittämisessä on viime aikoina eri linjauksissa nähty tärkeäksi eri toimijatahojen yhteistyö.

Sosiaali- ja terveysministeriön asettama laajapohjainen Varhaiskasvatustyöryhmä ehdotti muistiossaan (STM, Työryhmämuistioita 1999:4) varhaiskasvatuksen neuvottelukunnan perustamista. Valtioneuvoston periaatepäätöksessä varhaiskasvatuksen valtakunnallisista linjauksista määritellään julkisen varhaiskasvatuksen keskeiset periaatteet ja kehittämisen painopistealueet (STM, Julkaisuja 2002:9). Varhaiskasvatuksen valtakunnallisten linjausten yhtenä sosiaali- ja terveysministeriön toimialueeseen kuuluvana keskeisenä jatkotoimenpiteenä oli varhaiskasvatuksen asiantuntijaryhmän perustaminen.

Valtioneuvosto asetti helmikuussa 2005 varhaiskasvatuksen neuvottelukunnan toimikaudelle 18.2.2005 – 31.12.2007. Neuvottelukunnasta säädetään valtioneuvoston asetuksella (524/2004). Varhaiskasvatuksen neuvottelukunnan jäsenet edustavat varhaiskasvatuksen kehittämisen kannalta keskeisiä tahoja¹. Neuvottelukunnassa on asetuksen edellyttämällä tavalla edustettuna hallinnon, tutkimuksen, koulutuksen, järjestöjen ja kuntien asiantuntemus. Neuvottelukunta toimii sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä.

Neuvottelukunnan jäsenet ja henkilökohtaiset varajäsenet esitellään liitteessä 1.

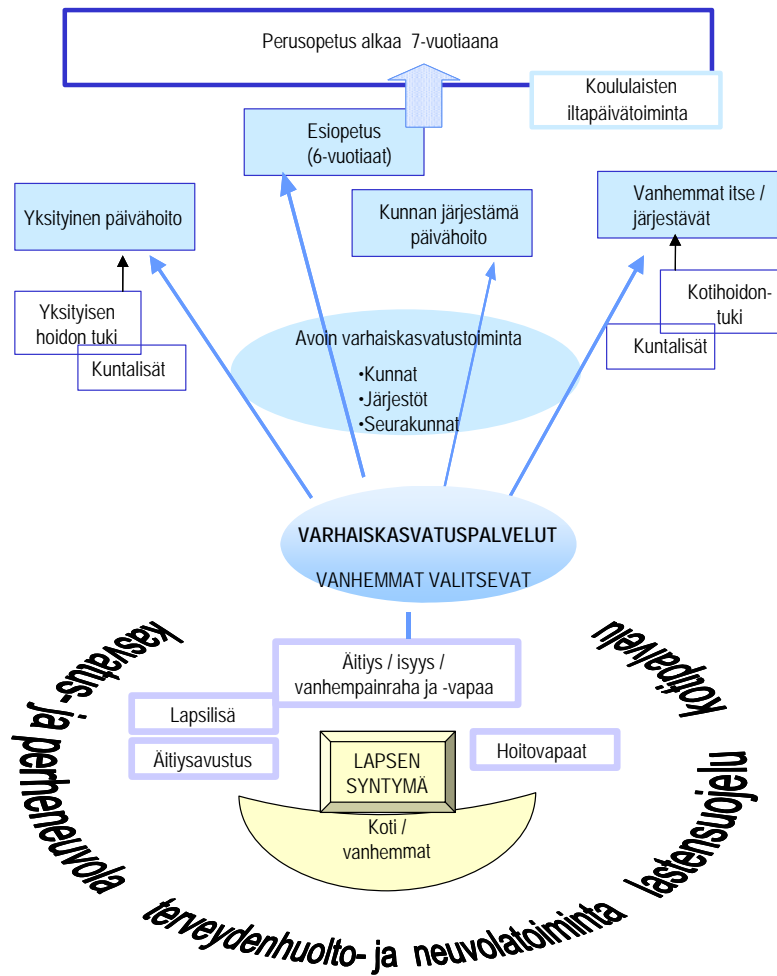
Neuvottelukunnan työn lähtökohtana on valtioneuvoston periaatepäätös varhaiskasvatuksen valtakunnallisista linjauksista². Linjauksissa esitetty kuvio (kuvio 1) jäsentää maamme varhaiskasvatuksen ja lapsiperheiden palvelu- ja tukijärjestelmän kokonaisuutta. Kuvio on alkujaan rakennettu Suomen OECD-arvioinnin taustaraporttia varten³.

¹ Luettelo neuvottelukunnan jäsenistä, varajäsenistä sekä alajaostoista ja niiden jäsenistä on nähtävillä myös verkkosivuilla: <http://www.stm.fi/Resource.phx/orgns/neuvt/varhais/varhais.htx>.

² Valtioneuvoston periaatepäätös varhaiskasvatuksen valtakunnallisista linjauksista. Sosiaali- ja terveysministeriö. Julkaisuja 2002:9.

³ Early Childhood Education and Care Policy in Finland. Sosiaali- ja terveysministeriö. Julkaisuja 2000:21.

Varhaiskasvatuksen neuvottelukunnan työ kohdentuu yhteiskunnan järjestämiin ja valvomiin varhaiskasvatuspalveluihin. Ne ovat osa muita lapsi- ja perhepalveluita ja lapsiperheiden tukijärjestelmää. Perheelle ja lapselle palveluiden tulisi muodostaa yhtenäinen kokonaisuus, jonka toteutumisessa on oleellista yhteistyö eri toimijatahojen kesken. Erilaiset palvelut mahdollistavat varhaiskasvatuksen myös niille lapsille, jotka eivät ole päivähoidossa, esimerkiksi erilaisen avoimen toiminnan kautta.

Kuvio 1: Varhaiskasvatus ja lapsiperheiden palvelu- ja tukijärjestelmä Suomessa

2.1 Neuvottelukunnan tavoite ja tehtävät

Valtioneuvoston asetuksessa on säädetty varhaiskasvatuksen neuvottelukunnan tavoitteet ja tehtävät. Tavoitteena on tukea ja edistää varhaiskasvatuksen laaja-alaista kehittämistä tulevaisuuden tarpeita ennakoiden ja työstää visio varhaiskasvatuksen toteuttamisesta ja kehittämisestä. Varhaiskasvatuksen vision luominen edellyttää varhaiskasvatuksen kansallisen ja kansainvälisen nykytilan ja tulevan kehityksen arviointia.

Neuvottelukunnalle asetettuina tehtävinä ovat

- edistää, vahvistaa ja yhteen sovittaa yhteistyötä eri hallinnonalojen, järjestöjen, tutkimus- ja koulutuslaitosten, kuntien ja muiden tahojen kesken
- seurata ja arvioida kansallista ja kansainvälistä kehitystä varhaiskasvatuksessa ja tehdä ehdotuksia varhaiskasvatuksen pitkäjänteiseksi kehittämiseksi
- toimia varhaiskasvatuksen aseman vahvistajana yhteiskunnassa
- suorittaa sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön määräämät muut tehtävät neuvottelukunnan tavoitteiden mukaisesti.

Varhaiskasvatuksen neuvottelukunta on täsmentänyt ja konkretisoinut asetuksessa määritellyt tavoitteita ja tehtäviä toimintasuunnitelmassaan (2005 – 2007), joka on nähtävillä sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön internet-sivuilla (www.stm.fi).

2.2 Työn painopistealueet

Varhaiskasvatuksen neuvottelukunnan työ keskittyy seuraaviin toimintasuunnitelman mukaisiin aihealueisiin:

Lapsen hyvinvoinnin edistäminen varhaiskasvatuksessa

Lasten ja heidän perheidensä hyvinvoinnin edistäminen on se laaja viitekehys, johon varhaiskasvatuksen neuvottelukunta nojautuu. Hyvällä varhaiskasvatuksella on keskeinen merkitys lapsen hyvinvoinnin, kasvun ja oppimisen edistämiseksi. Varhaiskasvatukseen liittyvä kehittäminen kulminoituu lapsen hyvinvoinnin edistämisen näkökulmaan. Oleellista on lasten, varhaiskasvatuksen henkilöstön ja vanhempien vuorovaikutus ja kasvatuksellinen kumppanuus. Lapsen tarvitsema tuki järjestetään mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, ennalta ehkäisevää työtä korostaen.

Varhaiskasvatuksen laadun kehittäminen

Laadun kehittämisellä on keskeinen tehtävä lasten hyvinvoinnin edistämiseksi. Varhaiskasvatusta ja varhaiskasvatuspalveluita kehitetään varhaiskasvatuksen valtakunnallisten linjausten ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaisesti. Laadukkaalla varhaiskasvatuksella on tutkimusten mukaan huomattavia positiivisia vaikutuksia lasten elämään, kokonaisvaltaiseen

hyvinvointiin ja sitä kautta oppimiseen ja kehittymiseen. Neuvottelukunnan tehtävänä on nostaa esille varhaiskasvatuksen tärkeimpiä kehittämisalueita arvioimalla Suomessa eri tasoilla tehtävää varhaiskasvatustyötä sekä tekemällä näkyväksi kansainvälisiä trendejä.

Osaava ja riittävä henkilöstö on keskeinen voimavara varhaiskasvatuksessa. Neuvottelukunnan tehtävänä on osaltaan pyrkiä turvaamaan tämän hetken ja tulevaisuuden haasteiden edellyttämän osaamisen kehittyminen ja varhaiskasvatuksen ammatillinen vetovoimaisuus. Laadukkaan varhaiskasvatuksen toteuttaminen edellyttää myös päivähoidon eri muotojen toimintaedellytysten tukemista ja palvelujen kehittämistä monipuolisesti.

Varhaiskasvatuksen vision 2015 luominen

Neuvottelukunta koostaa tekemänsä työn pohjalta varhaiskasvatuksen vision vuoteen 2015. Vision luomisessa hyödynnetään eri jaostojen työssä esiin nousseita näkökulmia. Vision työstämisen tavoitteena on tehdä näkyväksi varhaiskasvatuksen nykytila sekä tulevaisuuden haasteet ja tuoda neuvottelukunnan näkemykset varhaiskasvatuksen tuleviin linjauksiin.

2.3 Toimintakertomus neuvottelukunnan tähänastisesta työstä

Neuvottelukunta on kokoontunut vuoden 2006 loppuun mennessä yhteensä yhdeksän kertaa. Sekä neuvottelukunnan että sen asettamien jaostojen työssä (ks. raportin luku 2.4) on keskitytty toimintasuunnitelmassa määriteltujen työn painopistealueiden mukaiseen työskentelyyn. Neuvottelukunnan jäsenten sekä pysyvien asiantuntijoiden osaamisen erityisalueet ja asiantuntemus on pyritty hyödyntämään parhaalla mahdollisella tavalla. Asioita on käsitelty erilaisien teemallisten alustusten ja yhteisten keskustelujen pohjalta.

Neuvottelukunnan jäsenten ja asiantuntijoiden työpanoksen lisäksi neuvottelukunnassa on kuultu useita asiantuntijoita (liite 2).

Vuosi 2005

Neuvottelukunta kokoontui vuoden aikana neljä kertaa. Vuoden työskentelyssä keskityttiin toimintasuunnitelman ja extranet-ympäristön rakentamiseen sekä perustettiin kolme jaostoa ja valittiin niihin jäsenet. Kokouksissa käsiteltiin myös tärkeäksi katsottuja teemallisia aiheita, joita esittelivät sekä neuvottelukunnan jäsenet että ulkopuoliset asiantuntijat.

Neuvottelukunnalle rakennettiin sivusto Stakesin varhaiskasvatuksen Varttua-verkkoympäristöön (<http://varttua.stakes.fi>). Sivuston tarkoituksena on ollut tuoda avoimesti esille neuvottelukunnan työtä sen eri vaiheissa. Neuvottelukunnalle sekä jokaiselle jaostolle rakennettiin lisäksi extranet-ympäristöt, joiden tarkoitus on ollut toimia ryhmien yhteisenä työskentely-, tiedotus- ja keskustelualustana.

Vuosi 2006

Vuoden 2006 aikana neuvottelukunnan kokouksia oli yhteensä viisi. Keväällä jatkettiin edellisen vuoden tapaan asioiden teemakohtaista käsittelyä. Lisäksi vuoden kokouksissa esiteltiin jaostojen työtä. Syksyn kokouksissa keskityttiin väliraportin valmisteluun, erityisesti jaostojen esitysten pohjalta nostettujen kehittämisehdotusten työstämiseen.

Neuvottelukunta järjesti 21.11.2006 seminaarin varhaiskasvatuksen asiantuntijoille ja muille yhteistyötahoille Säätytalolla, Helsingissä. Seminaarin aamupäivän englanninkieliseen osuuteen osallistuivat myös Suomen EU-puheenjohtajuuskauteen liittyvään työkokoukseen saapuneet EU-jäsenmaiden perhepoliittiset virkamiehet. Aamupäivän aikana esiteltiin suomalaista varhaiskasvatusta (ylitarkastaja Tarja Kahiluoto, STM) sekä eurooppalaista näkökulmaa varhaiskasvatukseen (Tri John Bennett, OECD:n Starting Strong -projektin johtaja). Lisäksi aamupäivällä esiteltiin lapsen oikeutta varhaiskasvatukseen Lapsen oikeuksien sopimuksen kannallisissa toteuttamissuunnitelmissa EU-maissa (Joseph Moyersoen ja Erika Bernacchi, ChildONEurope Secreteriat, Italian Childhood and Adolescence Documentation and Analysis Centre).

Seminaarin iltapäivän suomenkielisessä osuudessa pohdittiin ajankohtaisia varhaiskasvatuksen kehittämiseen liittyviä teemoja. Professori Anna-Raija Nummenmaa Tampereen yliopistosta pohti, onko varhaiskasvatussuunnitelma prosessi vai tuote ja kehittämisspällikkö Anna-Maija Puroila Pohjois-Suomen osaamiskeskuksesta esitteli henkilöstön, vanhempien ja lasten näkökulmaa varhaiskasvatuksen kehittämisessä. Lopuksi esiteltiin Suomen osuutta OECD:n Starting Strong II -raportissa (erikoissuunnittelija Päivi Lindberg, Stakes).

2.4 Jaostojen toiminta

Varhaiskasvatuksen neuvottelukunnan yhteyteen asetettiin syksyllä 2005 alla mainitut kolme jaostoa. Jaostojen toimikausi oli 24.11.2005 – 31.12.2006.

- 1) Henkilöstön koulutuksen ja osaamisen kehittämisjaosto
- 2) Perhepäivähoidon kehittämisjaosto
- 3) Varhaiskasvatustutkimus ja kansainvälinen tilanne -jaosto

Jaostot ovat valmistelleet neuvottelukunnalle keskeisiä varhaiskasvatuksen kehittämistarpeita ja konkreettisia toimenpide-esityksiä sekä tuottaneet materiaalia neuvottelukunnan varhaiskasvatuksen visiotyöskentelyyn. Neuvottelukunta on käsitellyt jaostojen esitykset. Jaostojen raporttien ja toimenpide-ehdotusten sekä neuvottelukunnassa käydyn keskustelun pohjalta neuvottelukunta on linjannut seuraavat kiireellisimmät varhaiskasvatuksen kehittämistarpeet. Jaostojen esitykset julkaistaan omina raportteinaan vuoden 2007 alussa. Raportit on saatavissa neuvottelukunnan ja Stakesin Varttuan sivuilta.

3 Varhaiskasvatuksen kehittämistarpeita ja toimenpide-ehdotuksia

Lapsen etu ja hyvinvointi kehittämisen lähtökohtana

Lapsen oikeuksien sopimus velvoittaa Suomea oikeudellisesti arvioimaan yhteiskunnallisten päätösten ja uudistusten vaikutusta lasten hyvinvointiin.⁴ Lapsia ja perhettä koskevan palvelujärjestelmän kehittämisen tulee perustua lapsen sekä perheen näkökulman ensisijaisuuteen ja arvioituun lasten hyvinvoinnin edistämiseen, ei pelkästään talouden ja työelämän ehtoihin.

Varhaiskasvatuksen neuvottelukunta esittää seuraavia kehittämistarpeita ja toimenpide-ehdotuksia otettavaksi huomioon seuraavan hallitusohjelman valmistelussa. Kehittämistarpeet perustuvat sekä jaostojen tuottamiin toimenpide-ehdotuksiin että neuvottelukunnan käymään asiantuntijakeskusteluun.

3.1 Kehitetään varhaiskasvatuspalvelujen monimuotoisuutta

Perhe-elämän ja työn yhteensovittamiseksi tulee kehittää sekä palvelujärjestelmää että erilaisia vaihtoehtoja pienten lasten vanhempien työelämäjoustojen (esimerkiksi vanhemmuuden tarpeiden mukaan joustavat työajat) lisäämiseksi. Lasten ja perheiden palvelujen monimuotoisuutta esimerkiksi avoimia ja osa-aikaisia varhaiskasvatuspalveluita ja pienten lasten hoidon tukijärjestelmää tulee kehittää ja palvelujärjestelmää tarkastella kokonaisvaltaisesti myös päivähoiton muodot, rakenteet ja lainsäädäntö mukaan lukien.

3.2 Jatketaan päivähoiton lainsäädännön uudistamista

Päivähoitoon liittyvän lainsäädännön kehittämisen ja uudistamisen tarpeet heijastavat yleisesti yhteiskunnallisia ja erityisesti varhaiskasvatuskentän muutosten mukanaan tuomia haasteita. Lasten päivähoiton toteuttamiseen liittyvän lainsäädännön uudistamistyötä jatketaan vastamaan lapsen edun mukaisesti muuttuvaa yhteiskunnallista tilannetta. Varhaiskasvatus tehdään näkyväksi päivähoiton sisältönä.

Neuvottelukunta esittää toimenpiteinä lainsäädännön uudistamista mm. päivähoiton henkilöstön, henkilöstön ja lasten määrän, erityistä tukea tarvitsevien lasten palvelujen sekä varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden osalta. Myös päivähoiton eri muodot tulee määritellä ja esimerkiksi yksityisten päivähoitopalvelujen asema osana palvelukokonaisuutta tulee selkeyttää.

⁴ http://www.unicef.fi/lapsen_oikeuksien_sopimus

3.3 Parannetaan varhaiskasvatustutkimuksen koordinoitua ja vahvistetaan varhaiskasvatuksen tutkimuksen resursoitua

Varhaiskasvatuksen tutkimustoiminta Suomessa on vielä nuorta ja hajanaista. Tutkimus on myös suhteellisen vähäistä. Erityisesti policy-tason⁵ tutkimusta sekä suomalaista varhaiskasvatuksen vaikuttavuuden tutkimusta ja arviointia on tehty melko vähän. Tutkimusta ja arviointia tulee lisätä ja eri tutkimuslaitosten sekä tutkijoiden välistä yhteistyötä tulee parantaa. Lisäksi tarvitaan yhteisiä tutkimuslinjauksia. Varhaiskasvatuksen sekä perus- että soveltavaan tutkimukseen tulee suunnata koordinoitua lisää voimavaroja. Tutkimuksen, päätöksenteon, kehittämistyön ja käytännön varhaiskasvatuksen yhteistyötä ja vuorovaikutusta tulee edistää.

3.4 Panostetaan henkilöstön osaamiseen ja koulutuksen kehittämiseen

Varhaiskasvatustyön yhteiskunnallinen toimintaympäristö on kokenut viime aikoina monia muutoksia. Käynnissä on useita muutostrendejä, joiden voidaan ennakoida myös tulevina vuosina tuovan haasteita varhaiskasvatustyölle ja siinä tarvittavalle osaamiselle ja koulutukselle. Henkilöstötarpeen ennakoinnin tulee olla pohjana koulutuksen ja työelämän kehittämiseksi. Varhaiskasvatuksessa tarvitaan jatkossa riittävän koulutettua ja osaavaa henkilöstöä. Ammattitaitoisen henkilöstön saatavuuden ja riittävyyden varmistaminen edellyttävät työn arvostuksen ja alan koulutuksen kiinnostavuuden lisäämistä. Muutostilanteessa on entistä tärkeämpää kehittää myös johtajuutta ja täydennyskoulutusta osaamisen ylläpitämisessä. Lisäksi tarvitaan varhaiskasvatuksen koulutusjärjestelmien arviointia tulevaisuudessa tarvittavan perus- ja erityisosaamisen varmistamiseksi.

4 Neuvottelukunnan toiminta vuonna 2007

Neuvottelukunnan toimintaa jatketaan vuonna 2007 asetetun toimikauden (18.2.2005 – 31.12.2007) ja tehtävien mukaisesti. Neuvottelukunta laatii varhaiskasvatuksen tulevaisuutta visioivan loppuraportin.

Neuvottelukunta kokoontuu viisi kertaa vuoden aikana. Neuvottelukunta asettaa katsomansa tarpeen mukaan uusia jaostoja vuodelle 2007. Toimikauden lopussa järjestetään tilaisuus, jonka yhteydessä esitellään neuvottelukunnan työn tuloksia.

⁵ Policy-tasolla tarkoitetaan menettelytapatutkimuksia, joita kohdennetaan järjestelmään ja hallintoihin.

Neuvottelukunnan jäsenet ja henkilökohtaiset varajäsenet:**Puheenjohtaja**

Aino-Inkeri Hansson
Ylijohtaja, sosiaali- ja terveysministeriö

Varapuheenjohtaja

Tarja Kahiluoto
Ylitarkastaja, sosiaali- ja terveysministeriö

Jäsenet

Anne Laine
Apulaisrehtori, Karkun kotitalous- ja sosiaalialan oppilaitos

Seppo Häkkinen
Kirkkoneuvos, Kirkkohallitus

Anna-Maija Haliseva-Lahtinen
Erityisasiantuntija, Suomen Kuntaliitto

Soile Oleander
Puheenjohtaja, Lastentarhanopettajaliitto / Opetusalan Ammattijärjestö OAJ (Akava)

Juha Säkkinen
Lehtori, Diakonia-ammattikorkeakoulu

Minna Pirttijärvi
Sopimustoimitsija, Julkisten ja hyvinvointialojen liitto JHL (SAK)

Anna-Leena Välimäki
Kehittämispäällikkö, Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakes

Kari Ilmonen
Neuvotteleva virkamies, sosiaali- ja terveysministeriö

Jari Rajanen
Opetusneuvos, opetusministeriö

Toivo Haataja
Lääninsosiaalitarkastaja,
Etelä-Suomen lääninhallitus

Henkilökohtaiset varajäsenet

Anne Lehosvuo-Halmela
Opettaja, Espoon terveys- ja sosiaalialan oppilaitos

Heljä Petäjä
Työalasihteeri, Kirkkohallitus

Sami Uotinen
Neuvotteleva lakimies, Suomen Kuntaliitto

Ritva Semi
Erityisasiantuntija, Opetusalan Ammattijärjestö OAJ (Akava)

Raija Yliniemi
Lehtori, Pirkanmaan ammattikorkeakoulu

Riitta Vehovaara
Koulutustoimitsija, Julkisten ja hyvinvointialojen liitto JHL (SAK)

Matti Heikkilä
Ylijohtaja, Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakes

Riitta Säntti
Erikoistutkija, sosiaali- ja terveysministeriö

Eeva-Riitta Pirhonen
Johtaja, opetusministeriö

Maija Pelkonen
Lääninsosiaalitarkastaja,
Oulun lääninhallitus

Lea Pulkkinen
Professori, Jyväskylän yliopisto

Paula Määttä
Professori, Jyväskylän yliopisto

Pentti Hakkarainen
Professori, Oulun yliopisto

Mikko Ojala
Professori, Helsingin yliopisto

Anna-Maija Puroila
Kehittämispäällikkö,
Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus

Seija Junno
Suunnittelija, Sosiaalialan osaamiskeskus
Kanta-Häme, Pirkanmaa ja Satakunta

Ritva Pesonen
Puheenjohtaja, Suomen Lastenhoitoalan liitto /
Tehy ry (STTK)

Merja Merasto
Osastopäällikkö, Tehy ry

Pirjo Honkavaara
Suunnittelija, Lastensuojelun Keskusliitto
(YTY ry)

Pirjo Somerkivi
Toiminnanjohtaja, Suomen vanhempainliitto ry

Seppo Leinonen
Päiväkodinjohtaja, Jyväskylän kaupunki

Hannu Paavola
Lastentarhanopettaja, Jyväskylän kaupunki

Nina Fabricius
Dagvårdschef, Svensk socialservice,
Helsingfors stad

Per-Erik Weckström
Avdelningschef, Folkhälsans förbund

Eero Lahtinen
Ylilääkäri, sosiaali- ja terveysministeriö

Marjaana Pelkonen
Ylitarkastaja, sosiaali- ja terveysministeriö

Hely Parkkinen
Opetusneuvos, Opetushallitus

Kristiina Laitinen
Ylitarkastaja, Opetushallitus

Sihteerit

Kirsi Alila
Ylitarkastaja, sosiaali- ja terveysministeriö

Päivi Lindberg
Erikoissuunnittelija, Sosiaali- ja terveysalan
tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakes

Tarja Varis-Gogulski
Osastosihteeri, sosiaali- ja terveysministeriö

Pysyvät asiantuntijat

Maini Kosonen, hallitusneuvos, sosiaali- ja terveysministeriö
Anna Tuliharju, LL, lastenpsykiatrian erikoislääkäri, KYS nuorisopsykiatrian klinikka
Eeva-Sisko Vaalgamaa, teologian tohtori, kappalainen, Lappeenrannan seurakunta

Neuvottelukunnan kuulemat asiantuntijat:

Pirjo Sarvimäki, ylitarkastaja (STM): Sosiaalialan kehittämishankkeen alahanke 'Henkilöstön saanti, osaaminen ja työolojen kehittäminen'

Liisa Heinämäki, erikoistutkija (Stakes): Varhaisen tuen näkökulma – Vartu-hanke

Paula Määttä, professori (Jyväskylän yliopisto): Varhaisvuodet ja erityiskasvatus – VARHE-tutkimushanke

Marjaana Pelkonen, ylitarkastaja (STM): Terveystuon näkökulma erityiseen tukeen

Tuija Portell ja Maili Malin, projektisuunnittelijat (Stakes): Varhaiskasvatuksen laadunhallinta ja ohjaus – Valoa II -hanke

Marja Kaskela & Marjatta Kekkonen, projektisuunnittelijat (Stakes): Kasvatuskumppanuushanke

Lauri Pelkonen, hallitusneuvos (STM): Valmisteilla oleva sosiaalihuoltolain 6 §:n ja kansanterveyslain 6 §:n muutos

Neuvottelukunnan jaostojen jäsenet:**Henkilöstön koulutuksen ja osaamisen kehittämisjaosto***Puheenjohtajat:*

Anna-Leena Välimäki, kehittämisspäällikkö, Stakes

Tarja Kahiluoto, ylitarkastaja, sosiaali- ja terveysministeriö

Jäsenet:

Nina Fabricius, dagvårdchef, Helsingfors stad

Kirsti Karila, lehtori, Tampereen yliopisto

Marja-Kaarina Koskinen, koulutus- ja tiedepoliittinen asiamies, STTK ry

Anne Laine, apulaisrehtori, Karkun kotitalous- ja sosiaalialan oppilaitos

Armi Mikkola, opetusneuvos, opetusministeriö

Seija Mutikainen, erityisasiantuntija, Akava ry

Hannu Paavola, lastentarhanopettaja, Jyväskylän kaupunki

Juha Säkkinen, lehtori, Diakonia-ammattikorkeakoulu

Riitta Vehovaara, koulutustoimitsija, SAK ry

Sihteerit:

Kirsi Alila, ylitarkastaja, sosiaali- ja terveysministeriö

Anna-Maija Puroila, kehittämisspäällikkö, Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus
(8/2006 alkaen)

Merja Kivistö, ylitarkastaja, sosiaali- ja terveysministeriö (8/2006 asti)

Perhepäivähoidon kehittämisjaosto*Puheenjohtaja:*

Kari Ilmonen, neuvotteleva virkamies, sosiaali- ja terveysministeriö

Jäsenet:

Toivo Haataja, lääninsosiaalitarkastaja, Etelä-Suomen lääninhallitus

Anna-Maija Haliseva-Lahtinen, erityisasiantuntija, Suomen Kuntaliitto

Briitta Hiitola, lehtori, Espoon terveys- ja sosiaalialan oppilaitos

Minna Pirttijärvi, sopimustoimitsija, Julkisten ja hyvinvointialojen liitto JHL (SAK)

Terhi Soittila, perhepäivähoidon ohjaaja, Hauhon kunta

Sanna Parrila, projektipäällikkö, Merikosken kuntoutus- ja tutkimuskeskus

Sihteeri:

Liisa Heinämäki, erikoistutkija, Stakes

Varhaiskasvatustutkimus ja kansainvälinen tilanne -jaosto

Puheenjohtaja:

Pentti Hakkarainen, professori, Oulun yliopisto

Jäsenet:

Eeva Hujala, professori, Tampereen yliopisto

Maritta Hännikäinen, professori, Jyväskylän yliopisto

Päivi Lindberg, erikoissuunnittelija, Stakes

Mikko Ojala, professori, Helsingin yliopisto

Jari Rajanen, opetusneuvos, opetusministeriö

Ritva Semi, erityisasiantuntija, OAJ

Sihteeri:

Pirjo Honkavaara, suunnittelija, Lastensuojelun Keskusliitto

- 2007: 1 M. Fogelholm, O. Paronen, M. Miettinen. Liikunta – hyvinvointipoliittinen mahdollisuus. Suomalaisen terveysliikunnan tila ja kehittyminen 2006.
ISBN 978-952-00-2232-7 (nid.)
ISBN 978-952-00-2233-4 (PDF)
- 2 Jussi Huttunen. Lääkkeiden kustannusvastuun ongelmat ja ehdotuksia ongelmien ratkaisemiseksi. Selvityshenkilöraportti.
ISBN 978-952-00-2237-2 (nid.)
ISBN 978-952-00-2238-9 (PDF)
- 3 Salme Kallinen-Kräkin, Tero Meltti. Sosiaalipalvelut toimiviksi. Sosiaalialan kehittämishankkeen arviointikierroksen raportti. (Moniste)
ISBN 978-952-00-2245-7 (nid.)
ISBN 978-952-00-2246-4 (PDF)
- 4 Simo Salminen, Riikka Ruotsala, Jarmo Vorne, Jorma Saari. Työturvallisuuslain toimeenpano työpaikoilla Selvitys uudistetun työturvallisuuslain vaikutuksista työpaikkojen turvallisuus-toimintaan.
ISBN 978-952-00-2247-1 (nid.)
ISBN 978-952-00-2248-8 (PDF)
- 5 Perhepäivähoidon kehittämisen suuntia.
ISBN 978-952-00-2255-6 (nid.)
ISBN 978-952-00-2139-9 (PDF)
- 6 Varhaiskasvatustutkimus ja varhaiskasvatuksen kansainvälinen kehitys. (Moniste)
ISBN 978-952-00-2259-4 (nid.)
ISBN 978-952-00-2260-0 (PDF)
- 7 Varhaiskasvatuksen henkilöstön koulutus ja osaaminen. Nykytila ja kehittämistarpeet. (Moniste)
ISBN 978-952-00-2261-7 (nid.)
ISBN 978-952-00-2262-4 (PDF)
- 8 Markku Lehto. Tie hyvään vanhuuteen. Vanhusten hoidon ja palvelujen linjat vuoteen 2015. (Moniste)
ISBN 978-952-00-2263-1 (nid.)
ISBN 978-952-00-2264-8 (PDF)
- 9 Sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalan tulossopimukset kaudelle 2004-2007. Tarkistusvuosi 2007. (Moniste)
ISBN 978-952-00-2265-5 (nid.)
ISBN 978-952-00-2266-2 (PDF)
- 10 Sosiaali- ja terveysministeriön toimintasuunnitelma vuodelle 2007. (Moniste)
ISBN 978-952-00-2267-9 (nid.)
ISBN 978-952-00-2268-6 (PDF)
- 11 Samapalkkaisuusohjelma. (Moniste)
ISBN 978-952-00-2273-0 (nid.)
ISBN 978-952-00-2274-7 (PDF)
- 12 Sosiaalihuollon kehittämistoiminnan arvioinnin loppuraportti.
ISBN 978-952-00-2279-2 (nid.)
ISBN 978-952-00-2280-8 (PDF)

2007: 13 Varhaiskasvatuksen kehittämisen suuntaviivoja lähivuosille. Väli­raportti varhaiskasvatuksen neuvottelukunnan työstä. (Moniste)
ISBN 978-952-00-2281-5 (nid.)
ISBN 978-952-00-2282-2 (PDF)